

MAXTIMQULI SHERLARI ORQALI SHAXSIY HAYOTI HAQIDA BERGAN MA'LUMOTLARI

Bazarova Ayslu Orunbay gizi¹,
Xushanov Alisher Oydin o'g'li².

Nukus davlat pedagogika instituti Turkiy tillar fakulteti
Turkman tili ham adabiyot yonalishi 1-bosqich talabasi,¹
Ajiniyoz nomidagi NDPIning Turkiy tillar fakulteti,
O'zga tilli guruhlarda o'zbek tili 4-bosqich talabasi.²
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7260209>

ARTICLE INFO

Received: 08th October 2022
Accepted: 18th October 2022
Online: 28th October 2022

KEY WORDS

Mengli honimga, Qoshi yoy,
Maxtimquli, Firogiy

ABSTRACT

Ushbu maqolada buyuk mutaffakir turkman shoiri, Maxtimqulining" sherlari usti bilan o'zining hayoti, turmushi haqida berib otgan malumotlari haqida fikr yuritiladi.

Atoqli turkman shoiri va mutafakkiri Maxtimquli -Firogiy 1724 -yilda Turkmanistonning janubi-g'arb tomonida, Atrek daryosiga yaqin Hojigovshan degan joyda o'z davrining taniqli shoirlardan bo'lgan Davlatmammad oilasida tug'ilgan. Davlatmammad «Ozodiy» tahllusi bilan qoshiq va g'azallar yozgan.

Maxtimqulining shaxsiy hayotiga nazar solsak shoir juda ajoyib umr kechirganligiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Sherlariga asoslanib, uning Mengli» isimli qizni sevganligi ammo ayrim sabablarga kora u qizni olmaganligi aytiladi. Lekin ayrim malumotlardan kelib chiqib shuni aytish mumkinki, Maxtimqulining yaxshi korgan qizining asl ismi «Yangibeg» bolib. U «Tazegul» degan manoni anglatadi. Bu qizning yonog'ida holi bolganligi sababli Maxtimquli sherlarida qizning ismini «Mengli» deb aytishga sabab bolgan bolishi mumkin.

Dedim yuzda hollari bor

Dedi hayolda gullar bor

Bu sher orqali Maxtimqulining yorining yuzida holi borligini shul sababli ham bu qizni «Mengli» deb atashiga ko'z yetirshimiz mumkin. Maxtimqulining «Mengli» nomli qizni taxshi ko'rganligini esa, shoirning «Mengli yorimdan» degan sheriga asoslanib aytishimiz mumkin. Maxtimquli yorining ismini ko'chma manoda «Mengli» deb atashiga yana bitda sabab qilib shuni olsak boladiki, shoir o'z maxbubasining martabasini, o'r-nomusini, no'mini ek-yurtdan, gap-so'zlardan, dostu-dushmanlardan sir saqlash maqsadida ham «Mengli» no'mi bilan atagan bolishi mumkin. Olimlarning fikrlariga ko'ra Maxtimquli sherlarida yorining ismini «Mengli» deb atashiga uning haqiqiy ismini yashirin saqlashga bir misol bo'ladi. Maxtimqulining mahbubasining qanchalar

or -nomusli, tortinchoq bolganligini shoir sherlarining usti bilan shunday g'ozal tariflab otadi «Hijolat qilur» sheri esa bunga oydin misol bola oladi.

Mengli honim qolin tishlab

Bizdan ki hijo'lat qilur

Go'h taranib asta yurishlab

Bizdanki hijolat qilur

Bu sherining usti bilan shoir yorining qanchalar nomusli, to'rtinchoq bolganligini uning yurish turishida ham hijolat bolishligi haqida aytmoqchi bolgan bolsa kerak Shoir sherining keyingi misralarida esa yorining naqadar g'ozal bolganligi bo'rada aytadi.

Oshiq quloq qoygil so'zga

Ziyo zulfi yarashar yuzga

Surma surtib q'ora kozga

Bizdan ki hijolat qilur

Shoir bu misralar usti bilan yo'rining qanchalar g'ozalligini. Yuzlarining - ko'zlarining chiroyli va tabiiy ekanligini ayrib o'tadi. Shoir mahbubasini shunchalar yaxshi ko'rgan ki yoriga atab bir ikita sher bilan toxtab qolmasdan, birnechta sherlar yaratadi. Shoirning «Hijolat qilur» sheri yorining qanchalar o'r-nomusli, tortinchiqligi borada yozilgan bolsa. Yana bir sheri yaniy «Qoshi yoy» sherini shoir mahbubasining go'zalligiga atab yozgan desak ham

Bir dilbarga duch keldim

gamzasi o'q qoshi yoy

Quyosh hayron ko'rkidan,

xijolatda tolin o'y

Joning bersang joizdir,

boyla sifat mahbuba

Hech kormadim aningdek

oqqush boyin to'g'ri boy.

Bu sherlardan kelib chiqib shuninaytishimiz mumkinki, Maxtimquli

yorini juda qatdiq yaxshi korgan va uning g'ozalligini tariflab, «Quyosh hayron koringdan» yaniy yer-yuzini yoritib turgan quyoshning ham bu qizning chiroyi oldida hayron ekanligini, «Hijolatda tolin oy» xatdoki «Oy» ham bu qizning gozalligi oldida Hijolat bolib qolishligini aytgan. Maxtimquli sherlarida so'zlarni shunday moxirlik bilan qollaganki har bir so'z ostida katta mano yashirin. Maxtimquli maxbubasiga atab shunchalar ko'plab sherlar yozgan.

Ammo ayrim malumotlarga ko'ra Maxtimquli yorining visoliga yetishmagan yaniy «Mengli» nomli qizga uylanmagan.

Maxtimqulining sherlar usti bilan tariflashiga ko'ra «Yangibeg» yaniy Mengli or-nomusli, ziyoli oilaning farzandi bolgan. Hammamizga malumki Maxtimquli ham ziyoli oila farzandi. Otasi ham halqqa tanilgan inson Davlatmammad Ozodiy bolgan. Men bu so'zlar bilan shuni aytmoqchimanki, ularning ikkalasi ham shunday ziyoli oila farzandlari bolsa yaniy odobli, tartibli oiladan bolgan. «Yangibeg»

Maxtimqulining Ammasining qizi bolgan ekan. Agar shunday bolsayu, Maxtimquli bu qizga uylanmasdan, Maxtimqulining otasi uni o'z yangasi bolgan «Oqqizga» uylantirgan degan malumotlarga ishonsak. Maxtimquli o'zi uylanmagan qarindoshi, odobli, tarbiyali qiz bolgan Mengli honimga. Buncha kop sherlar yozib el-yurtga tarqalib ketmasligi ketmadligi kerak edi. Maxtimquli shunday odobli inson, o'zi yetushmagan sevgisini el-yurtga tarqatib yurmasa kerak axir bu turkanlarning odob-axloqiga ham to'g'ri kelmaydigan masala. Davlatmammad

Ozodiy ham shunday aqilli farosatli inson bolgan, «Yangibeg» ham Maxtimqulining ammasining qizi bolgan. Demakki shoirning o'z mahbubasiga uylanish uchun hech qanday tosiq bolmagan va shoir o'z sevgilisiga uylangan. Buni esa Maxtimqulining «Bu kun, «Gulguzar oynashar» sherlari orqali aniqlashtirib olsak boladi.

Tug'di o'smon zuhrosi
Chin oshiqga davron bu kun
Ochildi zamin lolasi
Ushbu dunyo rayhon bu kun

Bu misralarda shoirning maxbubasi «Yangibeg» honimga uynganligi «chin oshiqga davron bu kun » so'zlari orqali tushinib olishimiz mumkin yaniy Maxtimquli yorining visoliga yetganligi

haqida aytmoqchi bolgan. Shoirning «Gulguzar oynashar» sherida shunday satirlari borki, Maxtimquli yoriga yetishganligi ochiq oydin aytilgan go'yo

Maximquli Mengli yorga uchrab

Besh kun biz bilan gul yor oynashar
Maxtimqulining toyo besh kechayu kundiz bolganligi haqida malumotlar bor.

Bu shetning satirida esa «Besh kun bizing bilan gul yor oynashar» degan yaniy ular birga bolishgan. Hulusa qilib shuni aytsak boladiki Maxtimquli judayam gozal hayot kechirgan o'z davrida atoqli shoir bolib ilim fan bilan shugillangan. Shaxsiy hayotida ham o'z sevgan yori bilan birga bolgan desak boladi. Maxtimqulining sherlari odob -axloqqa yugrilgan nasihatlariga boy xullas hech qanday kam - kotsiz sherlar.

References:

1. O. O`dayev, W.M.Hramowyng. "Maxtimquli", Ashgabat davlat nashiryot 1995
2. A.Ashirov, "Maxtimquli saylangan asarlar yg`indisi" Nukus 2015
3. <https://kh-davron.uz/kutubxona/jahon/turk/maxtumquli-sherlar-maqsud-asror-tarjimalari.html>